

William Morris

Om den dekorativa konstens ursprung

Kanske förefaller inte den dekorativa konsten, och dess ursprung, i första taget vara ett vidare viktigt ämne för somliga av er. Men innan jag ger mig i kast med detta ämne hoppas jag kunna visa er att det är ett ämne av stor betydelse, och att det är väl värt besväret att begrunda denna konstens ursprung, eftersom det kan få oss att se vilket ändamål den har, eller borde ha. Detta kan i sin tur få oss att reflektera över spörsmål av allra viktigaste art.

Först och främst måste jag tillstå att frasen, trots att den är vida accepterad, varken är bra eller beskrivande; detta eftersom all konst borde vara dekorativ, och är den inte det misslyckas den med en del av sitt syfte. Hursomhelst an-

vänds frasen och införstår ett annat slags konst än bilder och skulpturer, vilka berättar en avgränsad historia och är ämnade att gestalta i enlighet med en viss norm eller utifrån andra faktorer av extern natur.

Vad inhyses då under denna konstform, som är något annorlunda än det som vi nuförtiden kallar bilder och skulpturer?

Det är folkets konst – den konst som produceras genom dagligt arbete, utfört av alla möjliga människor, för att dagligen kunna användas av alla möjliga människor. Vi kan därför sannerligen från början anta att den är av betydelse för hela mänskligheten, eftersom den är något som ständigt omger vårt liv och arbete.

Vad är det mänskliga arbetets syfte och slutmål? Är det inte främst fortbeståndet, och därefter upphöjandet, av den mänskliga rasen? Om det någon gång kommit på avvägar från sitt sanna mål – och ingen kan drista sig till att påstå att så aldrig har skett – så har det misslyckats genom att nyttja sin kraft till att producera ting som varken är användbara för mänsklighetens fortbestånd eller upphöjande.

Låt oss då betänka vad sorts ting den mänskliga arbetskraften frambringat till världens fromma. I stora drag skulle de kunna delas upp i två sorter. Först de som tjänar kroppens behov, sedan de som tjänar sinnets behov – å ena sidan sådana ting som mat, kläder, tak över huvudet, och de redskap som behövs för att framställa dessa, å andra sidan poesi, musik, den ackumulerade kunskap om universums beskaffenhet som vi kallar vetenskap, de mänsklighetens stordåd vi kallar historia, och även de utbildningar som skapats för att gestalta denna historia.

Dessa två sorters produktion skapar grunden för världens välstånd; de ting som är skapade för att tillfredsställa en sund kropps och ett sunt sinnes behov.

Vidare kan det välstånd som fram-

bringas för kroppens välmående i sin tur delas in i de ting som förbrukas när de används, såsom mat, bränsle och liknande, och de som skapas för att bestå tidens tand och tjäna våra behov, dag efter dag, år efter år, såsom kläder, hus och annat.

Här ser ni hur det mellan de grövre konstarterna, vilkas syfte är produktionen av enkla ting såsom mat och råmaterial, och de höga konsterna, vilka torde tillfredsställa sinnenas behov, ligger en mängd välståndsbringande sysslor av speciell karaktär, vilka är den del av det mänskliga arbete som jag särskilt vill rikta er uppmärksamhet mot i kväll. Detta arbete benämns, med vad jag dristar mig till att kalla vår samtids jargong, »Industrial Arts«¹.

Nu skulle alla dessa ting, som producerats av konstnärer eller hantverkare, kunna vara gjorda utan koppling till något annat än deras främsta, uppenbara användningsområde: huset skulle kunna ha just så många väggar och så mycket tak, så mycket stenar och virke, osnidat, ohyvlat, omålat (förutom det som behövdes för att skydda mot hårt väder); koppen skulle kunna ha fått den för krukmakaren mest bekväma² formen; klädesplagget skulle kunna ha för-

1. Med *Industrial Arts* avser Morris design av masstillverkade vardags- och bruksvaror. Morris var den ledande kraften i bildandet av den så kallade *Arts and Craft*-rörelsen i Storbritannien under andra hälften av 1800-talet. Rörelsen ville skapa vackrare bruksföremål åt folket, istället för de förfulade produkter man ansåg att industrialiseringens massproduktion hade fört med sig. I Frankrike gav den upphov till *Art Nouveau*, i tyskspråkiga områden till *Jugend*, vilket även var det namn som brukades i Sverige. Övers anm.

2. Morris har här strukit över ordet »fula« i manuskriptet.

blivit ofärgat, omönstrat, och människornas kroppar skulle i allt detta inte känt att det var något som saknades dem. Deras sinnen skulle varit fria att hänge sig åt musik och poesi och bilder från det förflutna, eller åt insamlande av kunskap om det som är och det som varit.

Men människor vill inte ha det på detta sätt. Från första stund har de alltid strävat efter att göra nyttoartiklar – både för hushållet och för personligt bruk – behagfulla såväl som användbara. Den mest okultiverade vilde lär sig lika snart att utsmycka något som han lär sig att tillverka det: innan den tidiga historiens gryning fanns denna instinkt för ornamentik lika väl utvecklad som under den italienska konstens storhetsdagar. Som ni säkert vet finns det föremål, som efterlämnats av människor som levde i Europa långt innan någon av de raser vi idag känner, på vilka det – med stor skicklighet – ristats in bilder, föreställande de bestar som vandrade i skogarna, skapade under livsomständigheter som måste varit så hårda och fulla av faror att man kan undra hur de hade tid och mod att ägna sig åt konst: så imponerande är den mänskliga intelligensens kraft.

Vad betyder då allt detta? Varför gjorde de så här, och lade ned sådan möda och kraft? Vem lärde dem?

Men deras lärare är inte alls svårfunna: vadhelst som levde och spirade runt omkring dem; för att inte tala om bergen, själva klipporna – eller »jordens benknotor« som nordmännen kallade

dem – utstrålade ett slags diffust skimmer av något som skulle kunna kallas skönhet. Tingen de intog som mat, som de använde som bränsle, och som de använde som klädnad, var utsmyckade: dagen och natten, soluppgången och solnedgången framstod för deras utvecklade sinnen som varelser fyllda av passion likt dem själva; ormen, vars ringlande agg och hastiga vrede de fasade för, och som de dyrkade för att slippa bli hans byte: allt detta hade blivit skapat vackert och kärleksfullt, av krafter de visste intet om. Och då de var de sist skapade, och var den kanske mest fruktansvärda av naturkrafter, hade de inget annat val än att foga sig och använda sina krafter såsom naturen använde sina krafter mot dem: mycket var det som hon tvingade dem till, så även detta.

Uppdelningen i klasser under 1800-talet drevs – till skillnad mot under 1300-talet – fram av den stegvisa utvecklingen av det kommersiella handelssystemet, som idag är nästintill komplett; systemet med, vad jag kallade, obegränsat tillstånd att konkurrera, som ersatte det medeltida system där livet reglerades av uppfattningen att människor hade plikter gentemot varandra, och av osedda krafter.

Jag kommer i kväll inte att delge några åsikter om andra aspekter på dessa två systems sätt att fungera, men mitt ämnesval tvingar mig att säga er att denna förändrings effekt på de folkliga och dekorativa konsterna har varit blott och bart förstörande.

Denna klyfta mellan de rika och de

fattiga, som i praktiken är en klyfta mellan civiliserade och ociviliserade människor som lever i samma stat och som åtminstone formellt är likar inför samma lagar, är den klyfta som har slukat de folkliga konsterna, som genom historien frambringat byggnader både här och annorstädes, till vilken varje människas intelligens, var den liten eller stor, användes och underkastades för att kunna skapa bedårande konst. När det nu tas som ett faktum att oavsett vilken intelligens någon från icke-gentlemannaklassen besitter, kan och bör denna intelligens inte användas under hans arbetstid. För att kunna åtnjuta detta privilegium måste han höja sig själv över denna klass, och bli en gentleman.

Nu består den folkliga konstens essens, eller själ, i den välförtjänta och aktningvärda fröjd som var arbetare finner i sina händers skapelse, en fröjd som han känner att han kan delge andra människor, såsom den delgivits honom av de tankar som – i Traditionens namn – hysts av generationer av människor.

Om någon av er bryr sig om konst, i vilken form den än må uppenbara sig, är jag säker på att ni håller med om att detta ömsesidiga delgivande alltid finns närvarande vid ett konstverks födelse. När ni exempelvis har lyssnat på ett vackert musikstycke tänker ni kanske att det måste varit en besvärlig uppgift att finna ut de ljud som fyllde er själ med förnöjelse. Eller då ni har läst ett bedårande stycke poesi, hade ni kunnat föreställa er att de starka och melodiska ord som lyfte era själar och avtäckte nya

världar för era ögon, frambringades från författarens hjärna i ett tillstånd av uttråkning och utan behag? Att så skulle varit fallet förefaller omöjligt.

Kom dock ihåg att konstnärens, musikerns eller poetens arbete ingalunda är enkelt; det är ett nog så hårt arbete såvida han inte är en bluffmakare. Ty det finns å ena sidan fallor i vilka hans förhoppningar om att skapa ett konstverk å andra sidan kan fastna i, som även den bästa mödosamt måste vara på sin vakt inför. Jag menar, att han som hantverkare samtidigt är konstnär, och på dessa grunder riktar jag anspråk mot den skapandets bedårande kraft som följer med allt hantverk, starkt övertygad om att detta anspråks infriande är en nödvändighet för vår värld, om civilisationen skall vara något annat än blott ett namn. För det första: såvida inte detta påstående tas på allvar och följs, såvida det inte erkänns som en nödvändig del av samhällets organisation, kommer alla de ting som människan frambringar för dagligt bruk *oundvikligen* att bli fula och simpla, var de än hamnar likt skamfläckar på jordens vackra yta.

För det andra kommer det inte vara mer än rätt att de blir fula och simpla, utförda på detta sätt blir de inte annat än landmärken över det stora folkflertallets slaveri och bestående bedrövelse. Ty alla redliga människor måste arbeta, och de timmar de lägger ned på sitt arbete kommer oundvikligen att uppta merparten av deras liv. Om de därför genom sitt arbete får hysa det hopp, den tillfredställelse och den ära som torde

tillkomma dem i deras dagliga gärning, kommer deras liv på det hela taget att bli lyckliga; om de däremot saknar detta hopp, denna tillfredsställelse och ära, kommer deras liv att bli olyckliga. Det skulle därför vara orättfärdigt om konsten skapades av ett olyckligt folkflertal: med andra ord att den stora massan av människor skulle slita i misär för att ett fåtal oredliga människor skulle få vara lyckliga.

Som ni ser kommer lyckligtvis inte detta att bli fallet när det gäller konsten, ty där handlar det antingen om arbetarens lycka och konst, eller arbetarens olycka och avsaknaden av konst.

I dessa tider, när människan uppnått en sådan dominans över naturens krafter för att kunna producera så mycket välstånd, när samhället i stort antingen är eller skulle kunna vara mycket rikt: vilka är arbetarklassens livsvillkor? Det vill säga, vilka är villkoren för det stora folkflertal som skulle kunna frambringa skönhet och förnöjelse till världens fromma?

Först och främst skulle ingen redlig eller arbetsam människa behöva frukta för fattigdomen. De eländighetens bekymmer som denna fruktan skapar förstör fantasin och tankeförmågan, eller tvingar dessa att ta sig andra uttryck än strävan efter att frambringa *välbehag* åt världen. Varje människa måste därför kunna vara säker på att åtnjuta ett tillbörligt livsuppehälle, med vilket jag införstår alla de ting som hans kropp och sinne behöver.

För det andra måste alla människor

ha rätt till en god fritid: vila för kroppen och sinnet, tid att ägna sig åt de sysslor de har fallenhet för, förutom det trivsamma yrke som de tjänar sitt levebröd genom. Och om det arbete varigenom de förvärvar sitt levebröd till sin natur är slitsamt och saknar hantverksmässiga kvaliteter och möjligheter att uttrycka arbetsglädje, måste ett sådant yrkesarbetsdag vara *väldigt* kort.

Av detta resonemang följer, för det tredje, att allt arbete vari konst och glädje omöjlig kan inrymmas, i det längsta skall försöka undvikas, att det skall betraktas som ett otyg värt att förpassa, en sjukdom i samhället. Så långt det är möjligt bör slikt arbete utföras av maskiner – och maskiner skall aldrig användas för att utföra arbete som människor kan finna glädje i. Att som idag, vilket vi erfarit allt för väl, låta människorna göra maskinernas arbete, och maskinerna människornas – är i bägge fallen en katastrof.

För det fjärde måste de som frambringar skönhet leva bland skönhet: deras hem och grannskap måste vara rena, välordnade och på så sätt vackra. Detta *torde* inte vara vidare svårt att uppnå eftersom världen i sig är vacker, förutom där människan har förfulat den.

För det femte måste alla människor utbildas och få en rättmätig andel av den ackumulerade kunskapen om världens beskaffenhet, som idag är så mycket mer omfattande än under konstens storhetstid³, men så mycket mer ojämnt fördelad. Jag menar att alla människor skall kunna få en utbildning, oberoende av

deras klasstillhörighet – eftersom det i annat fall endast är deras föräldrars inkomst som är avgörande – och blott beroende av den kapacitet de besitter.

Det sjätte kravet kommer, när alla andra har blivit erkända och genomförda, att infria sig självt: med det kommer uppdelningen av människor i klasser att upphöra. Detta är samma sak som att säga att alla yrken kommer att vara ärbara och ärade, och att varje människa kommer att ha möjligheten att höja sig till ära och berömmelse genom utövan- det av sitt yrke, det arbete som han bäst behärskar. Detta till skillnad från idag, då han endast kan uppnå berömmelse genom att överge sitt yrke, genom att göra ett mindre ansträngande arbete än sina likar och tillskansa sig en orätfärdig andel av världens välstånd – genom att, som uttrycket lyder, bli kapitalist.

Jag ämnar nu kort summera dessa villkor: för det första, fattigdomens utrotande; för det andra, fritid; för det tredje, undvikandet av fördärvligt arbete; för det fjärde, tillvaratagandet av jordens skönhet; för det femte, utbildning utifrån kapacitet, och för det sjätte, upphävandet av klasskillnaderna, men då inte de formella utan de reella.

I mitt sinne framstår dessa de arbetandes, eller snarare alla människors,

livsvillkor som förutsättningen för att en mer folklig konst, och ett gott liv för det stora folkflertalet, ånyo skall kunna frambringas. Är då denna strävan efter detta lyckliga liv värt något besvär? Om det är det, kan vi säga att dess pris är för högt att betala, vad det än nu må vara?

Om ni har följt min framställning om de villkor som arbetet borde ha, har ni förstått att min övertygelse är att detta pris är samhällets återuppbyggnad. Dessa villkor kan aldrig skapas genom att man endast försöker lindra det nuvarande systemets missförhållanden. Vidare måste jag erkänna att en sådan omfattande förändring kommer att innebära att många av oss får offra de ting vi idag gärna omhuldar. På samma sätt som jag tror att många av dem som upprätthåller arbetets nuvarande villkor, grundat i egenintresset, gör det av dumhet snarare än av illvilja, så kommer deras förlust, eller bestraffning om ni så vill, snarare att vara chimärisk än reell när förändringen väl kommer. Jag tror att det som vi huvudsakligen måste offra är de bördor, bekymmer och sorger som vi nu omhuldar som en del av vårt välstånd.

*Översättning från engelskan
av Magnus Wennerbag*

3. Med konstens storhetstid avser Morris främst medeltidens gotiska konst. Denna ansåg han levde upp till den dekorativa konstens »syfte«, då det var en folkets konst som satte hantverkarens skapande i centrum. Övers anm.